

ЁҒ-МОЙ МАҲСУЛОТЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КОРХОНАЛАРИДА ХАРАЖАТЛАР ТАСНИФИ

Боронов Бобур Фарходович

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти докторанти, и.ф.ф.д (PhD), e-mail: bobur-boronov@mail.ru УДК: 334.71 ВБК: 65.05
ORCID: 0000-0002-2597-4755

CLASSIFICATION OF COSTS AT ENTERPRISES PRODUCING OIL AND FAT PRODUCTS

Boronov Bobur Farkhodovich

Doctoral student of Samarkand Institute of Economics and Service, PhD, e-mail: bobur-boronov@mail.ru УДК: 334.71 ВБК: 65.05
ORCID: 0000-0002-2597-4755

JEL Classification: M1, M4, M41

Аннотация. Ушбу мақолада номатив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва иқтисодий адабиётларда ишлаб чиқариш корхоналарида амалга ошириладиган харажатлар ва уларнинг турли белгилари бўйича таснифий масалалари келтирилган бўлиб, уларга берилган таъриф ва тавсифлар таҳлил қилинган ҳолда муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилган. Жумладан, ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш жараёнларининг ўзига хос хусусиятлари инобатга олинган ҳолда ишлаб чиқариш харажатлари бевосита ва билвосита харажатларга ажратилган ҳолда уларнинг таркиби белгилаб олинган ва муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилган. Ишлаб чиқариш корхоналарида тайёр маҳсулотларнинг таннархига таъсир этиши хусусиятларига кўра ишлаб чиқариш харажатлари икки гуруҳга, яъни ўзгарувчан ва ўзгармас харажатларга ажратилган ҳолда таснифланган. Мамлакатимизда фаолият кўрсатиб келаётган ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини турли белгилари бўйича таснифий асослари

ёритилган бўлиб, ушбу ишлаб чиқариш харажатлари ишлаб чиқариш жараёнидаги ролига кўра, маҳсулот таннархига таъсирига кўра, маҳсулот таннархига олиб бориши хусусиятларига кўра, ишлаб чиқариш ҳажмига нисбатан ўзгаришига кўра, иқтисодий моҳиятига кўра ҳамда харажатларнинг ҳисобга олиши даврига кўра ажратилган. Шунингдек, олиб борилган тадқиқотлар натижасида мазкур таснифий белгилар бўйича ажратилиб кўрсатилган харажатлар яна бошқа гуруҳларга ажратилган ҳолда уларнинг тавсифи ва ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатлари ҳисобга олинмаган бўлимлар бўйича харажатлар турлари гуруҳланган. Мақоланинг хулосалар қисмида ёғ-мой саноати корхоналарида тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш харажатлари ҳисоби ва таснифий асосларини такомиллаштириши бўйича хулосалар берилган илмий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Abstract. In this article, the costs incurred in production enterprises and their

various signs in legal documents and economic literature are presented. In particular, taking into account the specific features of the processes of production of oil-oil products, production costs were divided into direct and indirect costs, their composition was determined and author's definitions were developed. Production costs are classified into two groups, i.e., variable and fixed costs, according to their impact on the cost of finished products in manufacturing enterprises. The bases of classification of production costs in oil and oil industry enterprises operating in our country according to various signs have been explained. divided according to the essence and according to the accounting period of expenses. Also, as a result of the conducted research, the costs that were separated according to these classification symbols were further divided into other groups, and the types of costs were grouped according to their description and the departments where production costs are taken into account in oil-oil industry enterprises. In the conclusion part of the article, scientific proposals and recommendations were developed, with conclusions on improving the basis of classification and calculation of the costs of production of finished products in oil-oil industry enterprises.

Калим сўзлар. ёғ-мой маҳсулотлари, тайёр маҳсулот, ишлаб чиқариш харажатлари, маҳсулот таннархи, харажатлар таснифи, молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари.

Key words. oil and fat products, finished products, production costs, product cost, cost classification, international financial reporting standards.

Қириш. Республикада иқтисодийнинг барча соҳаларини

ривожлантириш, уларни модернизациялаш бўйича қатор ўзгаришлар юз бермоқда. Хусусан, бугунги кунда, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш соҳаларига катта эътибор қаратилиб келинмоқда. 2022 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг асосий макроеқтисодий кўрсаткичлари прогнозига эътибор қаратадиган бўлсак, ушбу йил учун прогноз мамлакат ялпи ички маҳсулотга нисбатан саноат маҳсулотлари улушини 7% га ўсишини таъминлаш вазифаси қўйилган [1]. Бундан хулоса қилиш мумкинки, бугунги кунда, саноат маҳсулотлари, хусусан ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича мамлакат миллий иқтисодиётида кенг қўламли ислохотлар олиб борилмоқда. Ушбу ислохотларни амалга оширишда белгиланган муҳим вазифаларидан бири бу сифатли ва рақобатбардош ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш орқали аҳоли турмуш-тарзини юксалтириш ҳисобланади. Бу эса, ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи корхоналар олдида янги вазифаларни юклайди.

Материал ва метод.

Мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятини самарали ташкил этиш, энг аввало, ишлаб чиқариш жараёнларини тўғри ташкил этишга боғлиқ. Шу боис, ушбу тармоқ корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини тўғри бошқариш, уларни ҳисобда аниқ акс эттириш, шунингдек молиявий ва бошқарув ҳисоботларида уларни шаффоф акс эттириш ҳисоб олдидаги долзарб вазифаларидан ҳисобланади. Бу эса, ёғ-мой саноати корхоналарида молиявий ва бошқарув

ҳисобини ташкил этиш, хусусан ишлаб чиқариш харажатлари бўйича адабиётларда келтирилган таъриф ва тартиб-қоидаларни ўрганиб чиқишни тақозо этди.

Россия Федерацияси Солиқ Кодексининг 252-моддасида “Харажатлар ўз хусусиятига, шунингдек амалга ошириш шартларига ва солиқ тўловчининг фаолият соҳаларига қараб, ишлаб чиқариш ва сотиш билан боғлиқ харажатларга ҳамда операцион бўлмаган харажатларга бўлинади” [2] деб, тавсифланган.

2-сон БҲҲСларида “Товар-моддий захираларини қайта ишлаш харажатларига маҳсулот ишлаб чиқариш билан бевосита боғлиқ бўлган тўғридан-тўғри меҳнат ҳақи харажатлари киради. Шунингдек, уларга хом ашёни қайта ишлаш натижасида тайёр маҳсулотга қайта ишлаш натижасида юзага келадиган тизимли тақсимланган, доимий ва ўзгарувчан ишлаб чиқариш харажатларини ҳам ўз ичига олади” [3] деб таърифланган.

Молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва тақдим этиш учун концептуал асосда харажатлар атамасига қуйидагича таъриф ва тавсифлар берилган: “Харажатлар – ҳисобот даврида активларнинг камайиши ёхуд мажбуриятларнинг кўпайиши. Харажатлар атамаси мулкни бошқариш, ишлаб чиқариш, маҳсулотларни сотиш, ишларни бажариш, хизматлар кўрсатиш ва зарарлар билан боғлиқ харажатларни ўз ичига олади. Улар одатда пул маблағлари, моддий захиралар, иншоотлар, ускуналар ва бошқалар сингари активларнинг чиқиши ёки улардан фойдаланилиши шаклида бўлади” [4].

М.Б.Калонов, “Қорхона харажатларини “Фаолият билан боғлиқ

харажатлар” ва “Бошқа харажатлар ва зарарлар” дея иккита йирик гуруҳга бўлиб ҳисобини юритиш лозим. Қорхона фаолияти билан боғлиқ харажатларга қандайдир мақсадли, режалаштирилган фаолиятни амалга ошириш учун қилинган харажатларни киритиш лозим” [6], деб ҳисоблайди. Олим даромад ва харажатларни гуруҳларга бўлишда уларнинг номланишига ҳам эътибор қаратиб, уларни ўзаро таққослаш имкониятини ошириш мақсадида, даромадларни ҳам худди шу ном каби, яъни “Фаолият билан боғлиқ даромадлар” ҳамда “Бошқа даромадлар ва тушумлар”га бўлган ҳолда ҳисобда акс эттириш лозимлигини қайд этган.

А.Х.Маматқулов, “Харажатлар маҳсулот ишлаб чиқишни тайёрлашдан бошлаб уни тайёр маҳсулот ҳолида оморга қабул қилингунгача бўлган харажатлар йиғиндисидан иборат бўлади ва улар маҳсулот ишлаб чиқариш технологияси ва ишлаб чиқаришнинг хусусиятига қараб ҳар хил бўлади” [7], деб таъкидлаган.

М.А.Набиевнинг фикрича, “Тайёр маҳсулотларни (иш, хизматларни) ишлаб чиқариш харажатлари – бу маҳсулот (иш, хизматлар)ни ишлаб чиқариш жараёнида ишлаб чиқариш захиралари ҳамда уларни қайта ишлаш учун сарфланадиган бевосита меҳнат ва бошқа билвосита сарфланган ресурсларнинг пулдаги ифодаси бўлиб, унинг натижасида маҳсулот таннархи шакллантирилади” [8]. Ушбу таърифда ишлаб чиқариш захираларининг қайта ишлаш жараёнига берилиши ва қайта ишлаш натижасида тайёр маҳсулот олинмиш жараёнлари инobatга олинган бўлиб, бевосита ва билвосита харажатлар алоҳида кўрсатилган.

Ўзбекистон Республикаси 4-сонли бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартида қиймат, харажатлар бўйича қуйидаги таърифлар келтирилган: бевосита харажатлар – алоҳида турдаги товар-моддий захираларни ишлаб чиқариш жараёни билан бевосита боғлиқ бўлган ҳамда уларнинг бирлиги таннархига тўғридан-тўғри киритиладиган ишлаб чиқариш харажатлари; билвосита харажатлар – бир неча турдаги товар-моддий захираларни ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш харажатлари бўлиб, уларни муайян товар-моддий захиралар birlikлари таннархига бевосита киритиб бўлмайди, бунинг оқибатида улар харажатлар объектлари ва уларнинг birlikлари таннархи ўртасида ҳисоб-китоб йўли билан тақсимланади [5].

Натижалар. Юқоридаги олимларнинг фикр ва мулоҳазалари ҳамда адабиётларда келтирилган таърифлардан кўриш мумкинки, ишлаб чиқариш харажатлари ҳисобини ташкил этиш ва уларни тўғри тақсимлаш масалалари бўйича ўз ечимини топмаган қатор муаммолар мавжуд.

Ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатлари корxonанинг харажатлари таркибида асосий ўрин эгаллайди. Корxonанинг ушбу харажатларини тўғри бошқариш ва ташкил этиш, уларни ҳисоб ва ҳисобот шаклларида тўғри акс эттириш бугунги кунда, ҳисоб ва ҳисобот олдида энг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади.

Юқорида келтирилган ёғ-мой корхоналари томонидан амалга ошириладиган бундай харажатлар, ўз навбатида, ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархига олиб бориш хусусиятига кўра

бевосита ва билвосита харажатларга бўлинади.

Бевосита харажатлар – бу ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корxonасининг асосий ишлаб чиқариш бўлимларида айнан маҳсулот ишлаб чиқаришга сарфланган тўғри харажатлар. Ёғ-мой саноати корхоналарида маҳсулот ишлаб чиқариш учун сарфланадиган бундай харажатларга асосан, асосий ишлаб чиқариш, рафинация, дезодорация ва қадоклаш бўлимлари бўйича қилинган харажатлар киради.

Билвосита харажатлар – бу ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корxonасининг бошқа бўлимларида маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнига ҳисоб сиёсати таанланган усулга мувофиқ тақсимланадиган умумий ва эгри харажатлар. Ёғ-мой корхоналарида бундай харажатларга умумишлаб чиқариш харажатлари асосий аҳамият касб этади.

Корхоналарда маҳсулотларнинг таннархига таъсир этиш хусусиятлари бўйича ишлаб чиқариш харажатларини яна икки гуруҳга ажратилган ҳолда таснифлаш муҳим ҳисобланади. Ёғ-мой саноати корхоналарида бундай харажатлар ўзгарувчан ва ўзгармас харажатлардир.

Ўзгарувчан харажатлар – бу ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корxonасида маҳсулот ишлаб чиқариш миқдорининг ошиб бориши билан бир вақтнинг ўзида, параллел равишда, ушбу харажат моддалари ҳажми ҳам ортиб борадиган харажатлар. Ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида бундай харажат турларига ишлаб чиқариш жараёнига сарфланган хом ашё, материал, харажатлари киради.

Ўзгармас харажатлар – бу ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш

корхонасида маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмига боғлиқ бўлмаган, яъни маҳсулот ҳажмининг ўзгаришига дахлсиз бўлган харажатлар. Тадқиқот объектимиз ҳисобланган корхоналарда меҳнат ҳақи ва у бўйича қилинган харажатлар, асосий воситалар амортизацияси ва бошқа харажатлар ўзгармас харажатлар ҳисобланиб, ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархи таркибига салмоқли ўрин эгаллайди.

Мунозара. Ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини ўзгарувчан ва ўзгармас

харажатларга тўғри тақсимлаш бошқарув қарорларини тўғри қабул қилишга ҳамда маҳсулот таннархини аниқлаш учун муҳим ҳисобланади.

Юқорида ишлаб чиқариш харажатлари ҳисоби бўйича олиб борилган тадқиқот натижалари асосида, ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини юқорида келтирилган таснифлаш белгиларидан ташқари яна қўшимча равишда, уларнинг хусусиятлари бўйича қуйидагича таснифладик (1-жадвал):

1-жадвал

Ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида харажатлар таснифи¹

Таснифлаш белгилари	Таснифлаш белгисига кўра гуруҳлари	Таснифлаш гуруҳларининг тавсифи	Харажатлар ҳисобга олинган бўлимлар	Гуруҳлар бўйича харажат турлари
Ишлаб чиқариш жараёнидаги ролига кўра	Асосий ишлаб чиқариш харажатлари	Тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи асосий бўлимларда ҳисобга олинган барча харажатлар.	* асосий ишлаб чиқариш цехи; * рафинация цехи; * дезодорация цехи; * экстракция цехи; * қадоклаш цехи.	* асосий хом ашё ва материаллар; * иш ҳақи; * ижтимоий солиқ; * асосий воситалар амортизацияси;
	Ёрдамчи ишлаб чиқариш харажатлари	Маҳсулотлар яратишда асосий бўлимга билвосита хизмат қиладиган бўлимлар бўйича харажатлар.	* таъмирлаш устахонаси; * иссиқлик ва буғ билан таъминлаш хўжалиги; * совуқлик билан таъминлаш хўжалиги; * тайёрлов цехи; * механика цехи.	* таъмирлаш устахонаси бўйича харажатлар; * иш ҳақи; * ижтимоий солиқ; * асосий воситалар амортизацияси; * совутиш жараёни бўйича харажатлар; * иссиқлик ва буғ бериш жараёни бўйича харажатлар;
	Умумишлаб чиқариш харажатлари	Асосий ва ёрдамчи ишлаб чиқаришнинг барча бўлимлари ҳамда маъмурият бўлимига хизмат кўрсатувчи умумишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш бўлимлари бўйича	* таъминот бўлими; * қозонхона бўлими; * ёнғинга қарши курашиш бўлими; * қоровулхона; * тозалик бўйича бўлим.	* машина ва асбоб-ускуналарни сақлаш; * машина ва асбоб-ускуналарни таъмирлаш; * машина ва асбоб-ускуналарнинг бутлигини таъминлаш;

¹ Тадқиқотлар асосида муаллиф ишланмаси.

		харажатлар.	<ul style="list-style-type: none"> * соғлиқни сақлаш объектлари; * болалар боғчалари; * уй-жой коммунал хўжалиги объектлари; * спорт ва маданият; * тикувчилик ва бошқа маиший хизмат кўрсатиш устaxonалари; * ошхона ва буфетлар; * илмий-тадқиқот ва конструкторликка оид ажратилган бўлимлар. 	<ul style="list-style-type: none"> * иш ҳақи; * ижтимоий солиқ; * электро-энергия бўйича харажатлар; * сув ва оқова бўйича харажатлар; * табиий газ бўйича харажатлар; * чиқиндиларни ташиш бўйича харажатлар; * асосий воситалар амортизацияси; * мол-мулкни суғурталаш; * ижара ҳақи; * хизмат кўрсатиш хўжалиги бўйича бошқа харажатлар.
Махсулот таннархига таъсирига кўра	Таннархга кўшиладиган харажатлар	Махсулот яратилишига қатнашган ва унинг таннархига кўшиладиган харажатлар	Асосий, умумишлаб чиқариш ва ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлимлари	* ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган барча харажатлар
	Таннархга кўшилмайдиган харажатлар	Ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлмаган, махсулотнинг таннархига таъсир этмайдиган харажатлар	Маъмурият бўлими	<ul style="list-style-type: none"> * сотиш харажатлари; * маъмурий харажатлар; * молиявий фаолият бўйича харажатлар; * солиқ бўйича харажатлар; * бошқа харажатлар.
Махсулот таннархига олиб бориш хусусиятига кўра	Бевосита харажатлар	Тайёр махсулотнинг таннархига тўғридан-тўғри олиб бориладиган харажатлар.	Асосий ишлаб чиқариш бўлимлари	Асосий ишлаб чиқариш бўлимлари харажатлари
	Билвосита харажатлар	Махсулот таннархига тўғридан-тўғри олиб бориб бўлмайдиган, балки ҳисоб сиёсати таъсир қилувчи тақсимланадиган харажатлар.	Умумишлаб чиқариш ва ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлимлари	Умумишлаб чиқариш ва ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлими харажатлари
Ишлаб чиқариш ҳажмига нисбатан ўзгаришига кўра	Ўзгарувчан харажатлар	Махсулот ишлаб чиқариш ҳажмига нисбатан мос равишда ўзгариб борадиган харажатлар.	Барча ишлаб чиқариш бўлимлари	<ul style="list-style-type: none"> * хом ашё; * ишбай иш ҳақи ва у бўйича мажбурий тўловлар; * электро-энергия бўйича харажатлар; * сув ва оқова бўйича харажатлар; * табиий газ бўйича

				харажатлар.
	Ўзгармас харажатлар	Харажатларнинг ўзгариши маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмига боғлиқ бўлмасдан, балки барча даврларда бир хил бўладиган харажатлар.	Барча ишлаб чиқариш бўлимлари	* вақтбай иш ҳақи ва у бўйича мажбурий тўловлар; * асосий воситалар амортизацияси; * ижара ҳақи; * мол-мулкни суғурталош; * чиқиндиларни ташиш бўйича харажатлар;
Иқтисодий моҳиятига кўра	Моддий харажатлар	Асосий ва бошқа хўжаликларда ишлаб чиқаришга сарфланган хом ашё ва материал харажатлари	Барча ишлаб чиқариш бўлимлари	* хом ашё; * кадоклаш материаллари; * қайта ишлаб чиқариш мақсадида корхоналардан олинган ярим тайёр маҳсулотлар: қора ёғ ва кунжара.
	Иш ҳақи ва ижтимоий солиқ харажатлари	Маъмурият ва барча бўлимларда хизмат кўрсатаётган ходимларнинг меҳнат ҳақи бўйича харажатлар	Барча ишлаб чиқариш ва маъмурият бўлимлари	* иш ҳақи; * ижтимоий солиқ.
	Амортизация харажатлари	Маъмурият ва барча бўлимларда фойдаланишга топширилган асосий воситалар ва номоддий активларнинг амортизация харажатлари	Барча ишлаб чиқариш ва маъмурият бўлимлари	* ишлаб чиқаришнинг барча бўлимларининг асосий воситалари ва номоддий активлари амортизацияси.
	Бошқа харажатлар	Маъмурият ва барча бўлимларда ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш харажатлари	Барча ишлаб чиқариш ва маъмурият бўлимлари	* бошқа барча харажатлар.
Харажатларнинг ҳисобга олиш даврига кўра	Ҳисобот даврида	Ҳисобот ойда рўй берган ва шу ойда харажат сифатида тан олинган харажатлар	Барча ишлаб чиқариш ва маъмурият бўлимлари	* барча харажатлар.
	Келгуси даврда	Ҳисобот даврида юз берган, бироқ келгуси даврда ҳисобга	Умумишлаб чиқариш ва ёрдамчи ишлаб чиқариш	* ишлаб чиқаришни тўхтаган ҳолда таъмирлаш

		олинадиган харажатлар	бўлимлари	харажатлари.
--	--	-----------------------	-----------	--------------

Хўжалик юритувчи субъектлар, хусусан, ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналари харажатларини тўғри таснифлаш корхоналар фаолиятини таҳлил қилиш, маҳсулот таннархини аниқлаш ва иқтисодий кўрсаткичларни баҳолаш самарадорлигини яхшилайдди.

Хулоса. Ёғ-мой саноати корхоналарида харажатлар таснифи бўйича олиб борилган тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Тадқиқотлар давомида иқтисодий адабиётларда “харажатлар”, жумладан “ишлаб чиқариш харажатлари” бўйича келтирилган таъриф ва тавсифлар ўрганилганда аниқ бўлдики, ушбу иқтисодий категориялар корхоналар фаолиятида муҳим аҳамиятга эга.

2. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида ёғ-мой маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида бевосита ва билвосита харажатлар ҳамда ўзгарувчан ва ўзгармас харажатлар бўйича муаллифлик таърифлари ишлаб чиқилди. Биз томонимиздан ишлаб чиқилган ушбу таърифлар ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини тўғри ҳисобга олишга хизмат қилиб, ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг таннархини аниқлашга ҳамда бошқарув ҳисобини такомиллаштиришга хизмат қилади, деб ўйлаймиз.

4. Тадқиқот натижасида меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда ишлаб чиқариш харажатларининг маҳсулот таннархига таъсири бўйича келтирилган маълумотлар ўрганиб чиқилди ва уларнинг таснифий мезонлари ишлаб чиқилди.

5. Ёғ-мой саноати корхоналарида ишлаб чиқариш харажатларини ишлаб чиқариш жараёнидаги ролига кўра, маҳсулот таннархига таъсирига кўра, маҳсулот таннархига олиб бориш хусусиятига кўра, ишлаб чиқариш ҳажмига нисбатан ўзгаришига кўра, иқтисодий моҳиятига кўра, харажатларнинг ҳисобга олиш даврига кўра таснифий белгилари ажратилди. Ушбу таснифий белгилар эса, гуруҳларга ажратилган ҳолда уларнинг тавсифи ва ишлаб чиқариш харажатлари ҳисобга олинадиган бўлимлар бўйича харажатлар турлари гуруҳланди.

Олиб борилган ушбу тадқиқот натижалари молиявий ва бошқарув ҳисобида ишлаб чиқариш харажатларини тўғри таснифлашга, ахборот фойдаланувчиларнинг эҳтиёжларини ишлаб чиқариш харажатлари бўйича иқтисодий ахборотлар билан тўлиқроқ қондиришга ҳамда молиявий ҳисоботнинг шаффофлигини оширишга хизмат қилади, деб ҳисоблаймиз.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг “2022 йил учун Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджети тўғрисида”ги Қонуни. 2021 йил 30 декабрь. ЎРҚ-742-сон.
2. “Налоговый кодекс Российской Федерации (часть вторая)” от 05.08.2000 N 117-ФЗ (ред. от 14.07.2022). Статья 252. Расходы. Группировка расходов.
3. 2-сон БҲХС “Захиралар”. <https://finotchet.ru/articles/133/>

4. Молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва тақдим этиш учун концептуал асос. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 1998 йил 14 августда рўйхатдан ўтказилган. 475-сон. <http://lex.uz/docs/828557>.
5. 4-сон БХМС “Товар-моддий захиралар” // АВ томонидан 30.06.2020 й. 3259-сон билан рўйхатга олинган. <https://lex.uz/docs/4890446>
6. Калонов М.Б. Корхоналарда даромадлар ва харажатлар ҳисоби ҳамда таҳлили методологиясини такомиллаштириш (автотранспорт корхоналари мисолида). Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. -Т.: 2019. 29-бет.
7. Маматқулов А.Х. Пахтани қайта ишлаш корхонасида ишлаб чиқариш ҳисобини юритишда харажатлар ҳисобини такомиллаштириш. // “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. -2017, № 3, май-июнь.
8. Набиев М.А. Автосаноат корхоналарида тайёр маҳсулотлар ва уларни сотиш ҳисобини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси автореферати. -Т.: 2021. 19-бет.